

4. Кузнецов И.С. Спортивное право России как отрасль российского законодательства / И.С. Кузнецов // Спорт: экономика, право, управление. – 2004. – № 4. – С. 2.
5. Сердюков А.В. Спортивное право как комплексная отрасль законодательства: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юр. наук: спец. 12.00.01 – «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / Александр Викторович Сердюков. – Москва, 2010. – 26 с.
6. ТПП РФ: дорогу спортивному арбитражу / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://tpp-inform.ru/ecology_culture/410.html
7. Погосян Е.В. Формы разрешения спортивных споров / Е.В. Погосян. – М.: Волтерс Клувер. – 104 с.
8. Ian Blackshow. Is there such a thing as sports law / Global Sports Law And Taxation Report. – November 2010. – P. 6-9.
9. Васькевич В.П. Правовое регулирование отношений в сфере спорта в современной России: пути развития / В.П. Васькевич // «Круглый стол» по теме: «Обсуждение проекта Федерального закона «О спортивной подготовке»: материалы конференции // Сост. Сараев В.В., Шаповалов А.В. – М.: Человек, 2010. – С. 18-24.
10. Братановский С.Н. Спортивное право как отрасль российского права / С.Н. Братановский // Спорт: экономика, право, управление. – М.: Юрист, 2009. – № 4. – С. 11-12.
11. «Круглый стол» журнала «Советское государство и право». Система советского права и перспективы ее развития // Советское государство и право. – 1982. – № 6. – С. 81.
12. «Круглый стол» журнала «Советское государство и право». Система советского права и перспективы ее развития // Советское государство и право. – 1982. – № 7. – С. 102.
13. Иванников И.А. Актуальные проблемы развития отраслей российского права / Иван Андреевич Иванников // Наука и образование: хозяйство и экономика; предпринимательство; право и управление. – 2010. – сентябрь. – № 1. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.journal-nio.com>.
14. Алексеев С.С. Структура советского права / Сергей Сергеевич Алексеев. – М.: Юрид. лит. – 1975. – 263 с.
15. Сулейменов М.К. Деление права на публичное и частное как основа формирования системы права [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.cac-civillaw.org/konferenzen/mrz07/mrz07-kasachstan.ru.rtf
16. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24.12.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 14. – С. 80.

УДК 349.6:347.23(477)

ЕКОНОМІЧНЕ СТИМУЛЮВАННЯ ВЛАСНИКІВ ОБ'ЄКТІВ ТВАРИННОГО СВІТУ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА

Шеховцов В.В., к.ю.н., асистент

Національний університет „Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”

Сучасне законодавство про тваринний світ фактично не використовує можливості економічного стимулювання власників об'єктів тваринного світу до відновлювальної діяльності, обмежуючись лише встановленням дозвільних або забороняючих норм. Наразі в контексті забезпечення права приватної власності на тваринний світ перспективним видається розвиток фіскальної складової економічного механізму – зборів за використання об'єктів тваринного світу, з одночасним

економічним зацікавленням громадян, підприємств, установ та організацій до відновлення таких об'єктів, а також запровадження механізмів екологічного страхування, які дозволять, у разі виникнення позаштатної ситуації, з одного боку, забезпечити компенсацію завданої шкоди в повному обсязі, а з другого – будуть гарантувати права власників об'єктів тваринного світу.

Ключові слова: економічне стимулювання, об'єкти тваринного світу, екологічне страхування.

Шеховцов В.В. ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СТИМУЛИРОВАНИЕ ВЛАДЕЛЬЦЕВ ОБЪЕКТОВ ЖИВОТНОГО МИРА: ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА / Национальный университет „Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого”, Украина
Современное законодательство о животном мире фактически не использует возможности экономического стимулирования собственников объектов животного мира в восстановительной деятельности, ограничиваясь лишь установлением разрешительных или запрещающих норм. Сейчас в контексте обеспечения права частной собственности на животный мир перспективным представляется развитие фискальной составляющей экономического механизма – сборов за использование объектов животного мира, с одновременным экономическим интересом граждан, предприятий, учреждений и организаций к восстановлению таких объектов, а также внедрение механизмов экологического страхования, которые позволят, в случае возникновения нештатной ситуации, с одной стороны, обеспечить компенсацию ущерба в полном объеме, а с другой – будут гарантировать права собственников объектов животного мира.

Ключевые слова: экономическое стимулирование, объекты животного мира, экологическое страхование.

Shehovtsov V.V. ECONOMIC STIMULATION OWNER OBJECT ANIMAL WORLD: PROBLEMS AND WAY OF THE IMPROVEMENT LEGISLATION / National university "Legal academy of the Ukraine of the name Yaroslav Mudryi", Ukraine

Current legislation on animal world is not actually possible uses economic incentives for owners of animals to renewable activities limited to establishing rules permitting or prohibiting. Currently in the context of private ownership of wildlife perspective is the development of fiscal component of economic mechanism – fees for use of wildlife, while the economic interest of citizens, enterprises, institutions and organizations to restore such objects, as well as mechanisms for environmental insurance, which will, in case of emergency situations, on the one hand, to provide compensation for damages in full and on the other – will guarantee the rights of owners of the animal world.

Key words: economic incentives, fauna, ecological insurance.

Розглядаючи питання щодо системи забезпечення права приватної власності на об'єкти тваринного світу, слід звернути увагу й на те, що наразі ця система не є достатньо ефективною з огляду на низку причин. До них, зокрема, можна віднести не розробленість цього правового інституту в науковій літературі, розірваність правового регулювання між декількома галузями права (цивільним, екологічним, адміністративним). Таке становище є вкрай неприпустимим, якщо враховувати, що власники об'єктів тваринного світу не тільки реалізують свої суб'єктивні права, але й значною мірою забезпечують збереження популяцій тварин, їх відновлення. На жаль, сучасне законодавство про тваринний світ фактично не використовує можливості економічного стимулювання власників об'єктів тваринного світу до такої відновлювальної діяльності, обмежуючись лише встановленням дозвоільних або забороняючих норм, хоча ще в 1988 р. було наголошено на необхідності переходу від переважно адміністративних до переважно економічних методів управління природокористуванням і охороною навколишнього середовища як одному з пріоритетів природоохоронної політики [7].

Із прийняттям Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища” окремий його розділ було присвячено економічному механізму забезпечення охорони навколишнього природного середовища, і в такий спосіб започатковано правову регламентацію застосування економічних засобів в екологічному законодавстві незалежної України. Разом із тим у прийнятому через 10 років Законі України „Про тваринний світ”, хоча й наголошено на тому, що: „Охорона тваринного світу включає систему правових, організаційних, економічних, матеріально-технічних, освітніх та інших заходів, спрямованих на збереження, відтворення і використання об'єктів тваринного світу”, фактично не зроблено нічого для ефективного використання економічних стимулів для власників об'єктів тваринного світу.

Цікавим є й той факт, що, хоча дослідники вже тривалий час звертають увагу на цю проблему, її вирішення не відбувається, а перевага віддається тим же адміністративним важелям впливу. Так, Ю.С. Шемшученко, досліджуючи організаційно-правові питання охорони навколишнього природного середовища, зазначав, що законодавство, яке стимулює природоохоронну діяльність, не являє собою стрункої системи і є менш розвинутим, ніж законодавство, яке передбачає застосування заходів відповідальності в галузі охорони навколишнього природного середовища [14]. На превалювання в екологічному законодавстві забороняючих та зобов'язуючих норм імперативного характеру, які спираються на державний примус, і відносно

невелику питому вагу управомочуючих, дозвоільних, заохочувальних норм, які стимулюють правомірну екологічну поведінку, як причину низької ефективності реалізації права в галузі охорони навколишнього природного середовища вказувала й С.М. Кравченко [9].

Отже, доцільно окремо висвітлити питання щодо економічного стимулювання осіб, які мають об'єкти тваринного світу на праві приватної власності.

Аналіз тексту Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища” дає можливість зробити висновок, що економічний механізм забезпечення охорони навколишнього природного середовища включає в себе такі складові елементи:

- збори за спеціальне використання природних ресурсів (ст.43);
- збори за забруднення навколишнього природного середовища (ст.44);
- збори за погіршення якості природних ресурсів (ст.45);
- організація і діяльність екологічних фондів (ст.47);
- стимулювання в системі охорони навколишнього природного середовища шляхом надання податкових та кредитних пільг, інших фінансових механізмів (ст.48);
- екологічне страхування (ст.49).

Таким чином, цей економічний механізм відіграє подвійну роль, яка полягає:

- а) в отриманні додаткових бюджетних коштів за експлуатацію природних об'єктів і техногенне навантаження на довкілля;
- б) у створенні таких умов, за яких самі виробники будуть зацікавлені в підвищенні екологічної безпечності своїх виробничих процесів, продукції та послуг з економічних міркувань.

На цей факт звертає увагу й О.О. Веклич, яка вказує, що економічний механізм раціоналізації природокористування існує в розвинутих країнах і поєднує в собі дві великі групи законодавчо закріплених регуляторів екологічної поведінки підприємців.

Перша група спрямована на примушення забруднювачів навколишнього середовища обмежувати свою еколого-деструктивну діяльність. Це цілісна система регуляторів: платежі за викиди, скиди, поховання або розміщення забруднюючих речовин, платежі за погіршення якості природних умов; екологічні податки, що знімаються з прибутку товаровиробників, які випускають продукцію з небезпечними екологічними компонентами; штрафні санкції, компенсаційні виплати за порушення екологічного законодавства, стандартів якості природного середовища і за завданий збиток здоров'ю населення, навколишній флорі і фауні.

Друга група регуляторів, яка активізує природоохоронну діяльність товаровиробників у розвинутих країнах, спрямована на спонукання природокористувачів до поліпшення стану навколишнього середовища. Саме вона є наймогутнішим інструментарієм оздоровлення довкілля, оскільки, з одного боку, економічно приваблива для природокористувачів, а з другого – дає змогу здійснювати перехід до принципово нової технологічної політики, тобто від контролю забруднення навколишнього середовища до його попередження. За допомогою державних субсидій, податкових пільг, позик, кредитів за низькими відсотками, режиму прискореної амортизації природоохоронного устаткування, купівлі-продажу прав на забруднення стимулюється екологічнобезпечна поведінка підприємців. Такі економічні регулятори сприяють впровадженню превентивних техніко-технологічних та організаційних методів боротьби з деградацією довкілля, переходу на безвідходну і ресурсозберігаючу основу суспільного виробництва [2].

Саме на ревізію регуляторів першої групи та розвиток другої і необхідно звернути увагу. На сьогодні, у контексті забезпечення права приватної власності на тваринний світ, перспективним видається розвиток фіскальної складової економічного механізму – зборів за використання об'єктів тваринного світу, з одночасним економічним зацікавленням громадян, підприємств, установ та організацій до відновлення таких об'єктів, а також запровадження механізмів екологічного страхування, які дозволять, у разі виникнення позаштатної ситуації, з одного

боку, забезпечити компенсацію завданої шкоди в повному обсязі, а з другого – будуть гарантувати права власників об'єктів тваринного світу.

Наразі Закон України „Про тваринний світ” у ст.18 прямо передбачає: „За спеціальне використання об'єктів тваринного світу справляється збір.

Збір справляється за такі види спеціального використання об'єктів тваринного світу: мисливство; рибальство, включаючи добування водних безхребетних тварин; використання диких тварин з метою отримання продуктів їх життєдіяльності; добування (придбання) диких тварин з метою їх утримання і розведення в напіввільних умовах чи в неволі; використання об'єктів тваринного світу в наукових, культурно-освітніх, виховних та естетичних цілях у разі їх вилучення з природного середовища з метою отримання прибутку”.

Отже, стягнення коштів за спеціальне використання тваринного світу має фіскальну природу. Так, у Державному бюджеті на 2009 р. сума, запланована від надходжень зборів за використання об'єктів тваринного світу, окремо не виділена. Відповідно до Коду доходів Державного бюджету – Плата за використання інших природних ресурсів, – передбачено надходження за спеціальне природокористування (за винятком надходжень, передбачених окремими кодами лісових ресурсів за користування земельними ділянками лісового фонду, збору за спеціальне водокористування, платежів за користування надрами) в сумі 1 200,0 тис. грн. Заплановано ж видатків за Кодом програмної класифікації видатків та кредитування державного бюджету 2401160, Кодом функціональної класифікації видатків та кредитування державного бюджету 0520 – Заходи із створення і збереження природно-заповідного фонду, ведення кадастрів тваринного і рослинного світу, Червоної книги – 66 479,4 тис. грн.

Фактично, можна констатувати, що вимоги закону України „Про охорону навколишнього природного середовища”, відповідно до ч.1 ст.46 якого: „Збори за використання природних ресурсів надходять до місцевих бюджетів, республіканського бюджету Автономної Республіки Крим та Державного бюджету України і спрямовуються на виконання робіт по відтворенню, підтриманню цих ресурсів у належному стані”, виконуються. Разом з тим відсутність розбивки платежів за видами природних об'єктів може призвести до дисбалансу між надходженнями від зборів за спеціальне використання об'єктів тваринного світу та видатками на їх відновлення. Крім того, лівова частина (більше 75 відсотків) із запланованих видатків спрямовується на виплату заробітної плати та сплату комунальних послуг, а не на конкретні відновлювальні заходи.

Слід звернути увагу й на положення ч.4 ст.18 Закону України „Про тваринний світ”, відповідно до якої: „Спеціальне використання об'єктів тваринного світу в наукових, культурно-освітніх, виховних та естетичних цілях (якщо це не пов'язано з отриманням прибутку), з метою відтворення тваринного світу, порятунку диких тварин, які зазнають лиха, регулювання чисельності диких тварин в інтересах охорони здоров'я населення і відвернення заподіяння шкоди природному середовищу, господарській та іншій діяльності, а також регулювання чисельності хижих і шкідливих тварин у порядку ведення мисливського і рибного господарства здійснюється без справляння збору”.

Таким чином, законодавством фактично передбачена можливість звільнення в окремих випадках користувачів об'єктів тваринного світу від сплати збору за спеціальне використання об'єктів тваринного світу. Особливе значення в цьому контексті має положення, в якому закріплено, що право на здійснення спеціального використання об'єктів тваринного світу без справляння збору надається особам, які мають на меті відтворення об'єктів тваринного світу. Реалізація даного положення могла б мати велике значення для громадян, підприємств, установ та організацій, які б обрали напрямком своєї господарської діяльності відтворення об'єктів тваринного світу, їх повернення в навколишнє природне середовища, надання послуг, пов'язаних із використанням таких об'єктів, наприклад, для здійснення полювання, відновлення мисливського потенціалу тощо. Адже представники Міністерства екології та природних ресурсів визнають як одну з головних проблем мисливського господарства неефективне використання потенційних природних можливостей угідь громадськими мисливськими організаціями. За п'ять останніх років чисельність копитних в угіддях цих користувачів зменшилася на 15,8%. Модель ведення мисливського господарства в Україні, яка збереглася з радянських часів, не відповідає сучасним ринковим відносинам, гальмує розвиток мисливства в нашій країні. Чисельність основних видів мисливських тварин збільшується повільно [6].

Разом із тим видається сумнівним, щоб це положення закону було реалізовано. Так, збір за спеціальне природокористування відповідно до ст.14 Закону України „Про систему оподаткування” належить до загальнодержавних податків і зборів (обов’язкових платежів). Тому на цей збір у повному обсязі поширюються вимоги зазначеного Закону, а ч.3 ст.1 Закону прямо передбачає, що: „Ставки, механізм справляння податків і зборів (обов’язкових платежів), за винятком особливих видів мита та збору у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну та теплову енергію, збору у вигляді цільової надбавки до затвердженого тарифу на природний газ для споживачів усіх форм власності, і пільги щодо оподаткування не можуть встановлюватися або змінюватися іншими законами України, крім законів про оподаткування”. Закон України „Про тваринний світ” жодним чином не належить до законів про оподаткування.

Отже, виникла ситуація, коли законом передбачено пільги з оподаткування, які могли би бути використані особами, які бажають отримати об’єкти тваринного світу в приватну власність та займатись їх відтворенням, але вони не можуть бути реалізовані. Подібна ситуація виникала також із застосуванням положень Закону України „Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 років”, коли Верховною Радою України було звільнено від сплати ввізного мита, оподаткування податком на додану вартість комплектуючі вироби та запасні частини до сільськогосподарської техніки, але змін до законів про оподаткування внесено не було. Як наслідок фіскальні органи продовжували нараховувати загальнообов’язкові збори та платежі, внаслідок чого було інспіровано велику кількість судових справ, що змусило Вищий арбітражний суд України звернутись до Верховної Ради України і Кабінету Міністрів України у зв’язку із застосуванням приписів зазначеного Закону [10].

Така ж сама доля може спіткати й відповідні положення Закону України „Про тваринний світ”. При цьому щорічно Міністерство екології та природних ресурсів розглядає 300-400 заяв з приводу надання дозвільних документів на здійснення спеціального використання тваринного світу, у тому числі видів, занесених до Червоної книги України, а також на ввезення в Україну та вивезення за її межі об’єктів дикої фауни [3].

Отже, існує нагальна потреба в удосконаленні законодавства щодо стягнення зборів за спеціальне використання об’єктів тваринного світу. Крім того, Законом України „Про охорону навколишнього природного середовища”, п. „д” ч.1 ст.41, передбачено надання підприємствам, установам і організаціям, а також громадянам податкових, кредитних та інших пільг при впровадженні ними маловідхідних, енерго- і ресурсозберігаючих технологій та нетрадиційних видів енергії, здійсненні інших ефективних заходів з охорони навколишнього природного середовища.

Закон України „Про тваринний світ” у ст.45 визначає умови розведення в неволі рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тварин: „Розведення в неволі рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тварин може дозволятися з метою їх збереження, охорони і відтворення насамперед, якщо цього неможливо досягнути в природних умовах, а також у науково-дослідних та інших цілях, які не мають наслідком скорочення чисельності цих тварин.

Дозволи на право займатися розведенням у напіввільних умовах чи в неволі видів тварин, які занесені до Червоної книги України, видає спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів.

Для забезпечення збереження генетичного фонду рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тварин наукові установи й організації проводять дослідження з питань штучного розведення тварин, створюють центри та „банки” зберігання необхідного для цього генетичного матеріалу. Фінансування діяльності центрів та „банків” зберігання генетичного матеріалу здійснюється в порядку, передбаченому статтею 42 Закону України „Про охорону навколишнього природного середовища”.

Законом у загальних рисах передбачено можливість суб’єктів права приватної власності займатися розведенням у неволі рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тварин та встановлено обов’язковий дозвільний характер такої діяльності. При розгляді цивільно-правових підстав виникнення, зміни та припинення права приватної власності на тваринний світ уже пропонувалося запровадити ліцензування такої діяльності. Отже, саме в ліцензійних умовах повинно бути передбачено особливості вилучення, утримання та

повернення до навколишнього середовища зазначених тварин. Саме особи, які отримали ліцензію та виконують ліцензійні умови, мають отримувати пільги та державну підтримку. Видається, що умовою отримання державної підтримки таких суб'єктів господарювання є здійснення ними повернення тварин до їхнього природного середовища. Таким чином, без залучення додаткових бюджетних коштів, за рахунок часткового перенесення тягара відновлення об'єктів тваринного світу на осіб приватної форми власності буде досягатися двосторонньо взаємовигідний ефект. Держава буде більш ефективно виконувати свої завдання щодо охорони об'єктів тваринного світу, збереження біорізноманіття, виконання міжнародних зобов'язань щодо відновлення об'єктів тваринного світу, а суб'єкти приватної власності будуть отримувати прибуток від своєї господарської діяльності внаслідок зменшення податкового навантаження на них.

Більше того, з метою більшої зацікавленості суб'єктів господарювання в такій діяльності, доцільно запровадити для цих суб'єктів пільгові ставки щодо сплати земельного податку, а також, у випадку розведення та повернення в навколишнє середовище мисливських тварин або об'єктів тваринного світу, що мають промислове значення (промислових порід риб, ракоподібних тощо), отримання коштів у розмірі 50% від відповідних такс, передбачених за порушення законодавства про тваринний світ. Зважаючи на те, що такси визначаються за кожний екземпляр об'єктів тваринного світу з урахуванням його екологічної цінності, витрат, понесених на їх утримання або необхідних для їх відновлення, така модель дозволить оптимізувати взаємоузгодження приватних, державних та суспільних інтересів. У такий спосіб і суб'єкти господарювання будуть отримувати прибутки, і частина коштів буде залишатися в держави на розвиток мисливського та рибного господарства, а користь для суспільства буде досягатися через збереження компонентів довкілля.

Характеризуючи економічне значення збору за спеціальне використання об'єктів тваринного світу, слід додати, що також потребують перегляду ставки за спеціальне використання об'єктів тваринного світу (плата за ліцензії, а також за видачу посвідчень мисливця та щорічних контрольних карток обліку добутої дичини і порушень правил полювання). Так, вартість ліцензії на добування мисливських тварин у мисливських угіддях України, затверджена наказом Державного комітету лісового господарства України, становить за найдорожчою позицією – за добування лося – 150 гривень. Для іноземців відповідна плата збільшується до 500 гривень [12]. Зважаючи на те, що Конституція України в ст.24 забороняє встановлення привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками, положення наказу Державного агентства лісових ресурсів України є таким, що не відповідає Конституції, а отже, не повинно застосовуватися.

Крім того, слід зауважити, що в Україні відсутні громадяни, для яких спеціальне використання тваринного світу (в тому числі полювання) є основним засобом заробляння грошей, отримання прибутку, а воно стало одним із різновидів відпочинку, розваг, задоволення власних спортивних, рекреаційних та інших потреб. Тому постає питання про перегляд та збільшення зборів за спеціальне використання об'єктів тваринного світу залежно від їх поширення та цінності, з урахуванням місцезнаходження, якості, продуктивності території та інших екологічних і економічних факторів, як це й передбачено законом.

Відповідно до статистичних даних за період 2001-2005 років, загальні витрати власних коштів користувачів мисливських угідь на ведення мисливського господарства зросли у 2,6 раза – з 26,4 млн. грн до 70,1 млн. грн. Надходження за послуги, надавані користувачами мисливських угідь, збільшилися з 12,6 млн. грн до 35,2 млн. грн (у 2,8 раза). Окупність мисливського господарства залишається на рівні 50% (надходження – 35,2 млн. грн, витрати – 70,1 млн. грн). Ведення мисливського господарства в більшості користувачів є збитковим [6]. Отже, існуючі тарифи навіть на 50% не забезпечують покриття витрат держави на ведення мисливського господарства. Більше того, на сьогодні, на жаль, за винятком зборів за мисливство і рибальство, розміри зборів за спеціальне використання об'єктів тваринного світу не затверджені, що аж ніяк не сприяє реалізації можливості отримання об'єктів тваринного світу в приватну власність, їх використанню та поверненню до навколишнього природного середовища, отриманню належної компенсації від держави за здійснення такої діяльності.

Зважаючи на вищевикладене, було б доцільним переглянути вже прийняті документи щодо справляння зборів за здійснення мисливства та рибальства і прийняти у вигляді єдиного документа Постанову Кабінету Міністрів України „Про затвердження Порядку справляння і розміри збору за спеціальне використання об’єктів тваринного світу”, якою переглянути розміри плати за спеціальне використання тваринного світу за всіма позиціями, передбаченими ст.18 Закону України „Про тваринний світ”: мисливство; рибальство, включаючи добування водних безхребетних тварин; використання диких тварин з метою отримання продуктів їхньої життєдіяльності; добування (придбання) диких тварин з метою їх утримання і розведення в напіввільних умовах чи в неволі; використання об’єктів тваринного світу в наукових, культурно-освітніх, виховних та естетичних цілях у разі їх вилучення з природного середовища з метою отримання прибутку.

Тільки в цьому випадку реально очікувати, що запрацює економічний механізм стимулювання приватних власників об’єктів тваринного світу до переходу від суто споживацького підходу до використання зазначених об’єктів власності до відповідального, економічно вмотивованого їх відновлення, розведення, повернення в навколишнє природне середовище, збереження популяційного різноманіття.

Повноцінне економічне стимулювання підвищення ефективності охорони тваринного світу та забезпечення права приватної власності на об’єкти тваринного світу є неможливим без формування компенсаційних механізмів за завдану шкоду в рамках екологічного страхування. В.В. Костицький, характеризуючи підстави виникнення відносин з екологічного страхування, відзначає: „Визначальне значення для розвитку інституту компенсації екологічної шкоди в Україні має запровадження на законодавчому рівні принципу об’єктивної відповідальності за заподіяння такої шкоди. У ст.69 Закону України „Про охорону навколишнього природного середовища” цей принцип сформульований таким чином: „Особи, що володіють джерелами підвищеної екологічної небезпеки, зобов’язані компенсувати заподіяну шкоду громадянам та юридичним особам, якщо не доведуть, що шкода виникла внаслідок стихійних природних явищ чи навмисних дій потерпілих”. Практичне застосування цього законодавчого положення може створити для власників джерел підвищеної екологічної небезпеки за певних обставин критичну фінансову ситуацію. У разі техногенно-екологічного інциденту, що станеться на їх виробництві, від них, незалежно від наявності чи відсутності вини за інцидент, який завдав значної шкоди майновим інтересам фізичних і юридичних осіб, вимагатимуть грошових компенсацій, які значно перевищать їхні фінансові можливості, а це – банкрутство. Виникає запитання: чи існують способи захисту від таких ситуацій? Відповідь на нього з огляду на світовий досвід може бути оптимістичною: є – це страхування ризиків виникнення техногенно-екологічних інцидентів. Йдеться про екологічне страхування, яке призначене для створення резервних грошових ресурсів (фондів) за рахунок власників підприємств, діяльність яких є екологічно небезпечною, для цільового їх використання – компенсації збитків, яких зазнав хто-небудь з учасників створення цього фонду” [8].

В якості ще однієї мети екологічного страхування можна виділити необхідність забезпечення відшкодування завданих збитків у повному обсязі, незважаючи на фінансове становище особи, внаслідок дій чи бездіяльності якої було завдано шкоди, а також часткове перенесення тягара контролю дотримання законодавства, у тому числі ліцензійних та інших умов поводження з об’єктами тваринного світу, з органів державної влади на інших суб’єктів господарювання.

На жаль, незважаючи на те, що положення про екологічне страхування було відображено в Законі України „Про охорону навколишнього природного середовища”, з моменту його прийняття 25 червня 1991 р. в Україні й досі не сформовано нормативної бази здійснення цього виду діяльності. При визначенні основних напрямів державної політики України в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки [11], затверджених Постановою Верховної Ради України від 5 березня 1998 р., також згадувалось про необхідність запровадження для екологічно небезпечних виробництв обов’язкового екологічного страхування в рамках створення єдиної Державної системи запобігання аваріям, катастрофам та надзвичайним ситуаціям і реагування на них. Цією ж Постановою Закон України „Про екологічне страхування” було віднесено до переліку невідкладних законів, які треба прийняти в процесі кодифікації актів екологічного законодавства. Отже, сьогодні законодавство про екологічне страхування перебуває на стадії свого формування.

Головне завдання екологічного страхування полягає в акумулюванні коштів у спеціальних фондах та їх спрямування на природоохоронні заходи або відшкодування збитків, завданих навколишньому природному середовищу, здоров'ю громадян, майну фізичних та юридичних осіб. Найчастіше екологічне страхування пов'язують із ризиками заподіяння шкоди, і питання його реалізації залежать від ступеня ймовірності настання страхового ризику.

Дуалізм правового регулювання відносин у галузі екологічного страхування полягає в тому, що Цивільний кодекс України та Закон України „Про страхування” не розглядають окремо екологічне страхування та обов'язки, які виникають у зв'язку з цими відносинами, встановлюючи лише рамки для здійснення страхової діяльності. Так, Цивільний кодекс у Главі 67 – Страхування – встановлює, що: „За договором страхування одна сторона (страховик) зобов'язується у разі настання певної події (страхового випадку) виплатити другій стороні (страхувальникові) або іншій особі, визначеній у договорі, грошову суму (страхову виплату), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі та виконувати інші умови договору” [13]. Цією ж главою передбачено особливості договору страхування. Закон України „Про страхування” визначає: „Страхування – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів”[5]. Отже, особливості екологічного страхування повинні встановлюватися спеціальним законодавством.

Закон України „Про охорону навколишнього природного середовища” щодо екологічного страхування встановлює лише, що: „В Україні здійснюється добровільне і обов'язкове державне та інші види страхування громадян та їх майна, майна і доходів підприємств, установ і організацій на випадок шкоди, заподіяної внаслідок забруднення навколишнього природного середовища та погіршення якості природних ресурсів”. Законом же України „Про тваринний світ” взагалі не передбачено механізму екологічного страхування. Таке становище є неприпустимим з огляду на потенційну ефективність зазначеного механізму та статус об'єктів тваринного світу, що перебувають у приватній власності, як джерела підвищеної небезпеки.

Так, О.Л. Бажайкін, досліджуючи екологічне страхування, відзначав: „Екологічне страхування можна поділити на такі види:

- страхування відповідальності власників джерел підвищеної екологічної небезпеки на випадок забруднення навколишнього природного середовища, завдання шкоди життю та здоров'ю фізичних осіб;
- страхування природних об'єктів та комплексів на випадок настання надзвичайних екологічних ситуацій, що обумовлені стихійним лихом;
- страхування життя та здоров'я фізичних осіб на випадок настання надзвичайних екологічних ситуацій, обумовлених стихійним лихом або техногенною аварією [1].

Стосовно об'єктів права приватної власності на тваринний світ найбільші перспективи мають перші два напрямки – страхування відповідальності власників джерел підвищеної небезпеки, а також страхування самих об'єктів тваринного світу. При цьому, якщо прийняття рішення про страхування об'єктів тваринного світу, які перебувають у приватній власності, є правом власника, тобто реалізується в рамках добровільного страхування, то страхування відповідальності власників таких об'єктів за можливу шкоду, що може бути завдана їхніми об'єктами власності, повинно мати обов'язковий характер.

Реалізація екологічного страхування щодо об'єктів тваринного світу повинна відбуватися за загальними правилами, встановленими для страхування в Україні, зокрема, відповідно до положень Закону України „Про страхування”. Разом із тим особливості такого страхування повинні бути визначені в цьому Законі та спеціальному фауністичному законодавстві. Зокрема, Законом України „Про страхування” в ст.5 – Форми страхування – передбачено, що: „Страхування може бути добровільним або обов'язковим.

Обов'язкові види страхування, які запроваджуються законами України, мають бути включені до цього Закону. Забороняється здійснення обов'язкових видів страхування, що не передбачені цим Законом”.

Отже, для ефективного функціонування механізму страхування відповідальності власників об'єктів тваринного світу необхідно внести відповідні положення до Закону України „Про тваринний світ”, наприклад, в частині обов'язків власників об'єктів тваринного світу. Сьогодні це можна зробити шляхом доповнення ст. 7 Закону України „Про тваринний світ” – Право приватної власності на об'єкти тваринного світу – частиною 4 такого змісту: „Цивільно-правова відповідальність власників об'єктів тваринного світу підлягає обов'язковому страхуванню в порядку, передбаченому законодавством”. У свою чергу відповідні зміни необхідно внести й до ст.7 Закону України „Про страхування” – Види обов'язкового страхування.

При здійсненні правової регламентації страхування цивільно-правової відповідальності власників об'єктів тваринного світу можна використовувати за аналогією положення про обов'язкове страхування відповідальності власників собак (за переліком порід, визначених Кабінетом Міністрів України) щодо шкоди, яка може бути заподіяна третім особам. Таке страхування передбачене п.28 Закону України „Про страхування” і має на меті відшкодування власниками собак шкоди, заподіяної третій особі та/або її майну внаслідок агресивної та/або непередбачуваної дії тварин. Детально Порядок і правила проведення обов'язкового страхування відповідальності власників собак за шкоду, яка може бути заподіяна третім особам, затверджені Постановою Кабінету Міністрів України № 944 від 9 липня 2002 р.

Зважаючи на вищевикладене, враховуючи подібність правової природи та мети такого страхування, видається доцільним використати механізми, передбачені для страхування цивільної відповідальності власників собак, поширивши їх на об'єкти тваринного світу. Так, п.28 ст.7 Закону України „Про тваринний світ” пропонується викласти в такій редакції: „Страхування відповідальності власників об'єктів тваринного світу та собак (за переліком порід, визначених Кабінетом Міністрів України) щодо шкоди, яка може бути заподіяна третім особам”. У такий спосіб виконуються вимоги законодавства про страхування в частині закріплення обов'язкових видів страхування виключно Законом України „Про страхування”. З іншого боку, для регламентації порядку здійснення такого страхування видається невиправданим приймати окремий закон за аналогією з обов'язковим страхуванням цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів [4]. Більш вдалим бачиться доопрацювання Порядку і правил проведення обов'язкового страхування відповідальності власників собак за шкоду, яка може бути заподіяна третім особам. При цьому аналіз положень цієї Постанови Кабінету Міністрів України дає підстави стверджувати, що навіть мінімальна редакційна правка – доповнення назви цієї Постанови: Порядок і правила проведення обов'язкового страхування відповідальності власників об'єктів тваринного світу та собак за шкоду, яка може бути заподіяна третім особам, і доповнення по тексту положенням, що воно поширюється також на власників об'єктів тваринного світу, дозволить ефективно досягти завдань такого страхування.

Більшої уваги буде вимагати формування Переліку видів об'єктів тваринного світу, відповідальність власників яких підлягає обов'язковому страхуванню за шкоду, яка може бути заподіяна третім особам.

Така діяльність повинна бути проведена Міністерством екології та природних ресурсів разом із науковими та громадськими установами з метою диференціації об'єктів тваринного світу залежно від їх потенційної небезпеки.

До позитивних моментів запровадження обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників об'єктів тваринного світу за шкоду, яка може бути завдана третім особам, належить і часткове перенесення тягара контрольної діяльності з держави на страховика. Так, страховик, здійснюючи страхування, буде обов'язково перевіряти дотримання власником умов утримання тварин, їх безпечності та попередження завдання шкоди третім особам тощо, оскільки він економічно зацікавлений у тому, щоб страховий випадок не настав. З іншого боку, потенційна загроза припинення права приватної власності на об'єкти тваринного світу, у разі відсутності страховки, або сплата більших, порівняно з іншими особами, страхових

платежів (за рахунок більшої небезпеки таких об'єктів), буде стимулювати власників до повного виконання вимог фауністичного законодавства, своїх обов'язків щодо реалізації права приватної власності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бажайкин А.Л. Экологическое страхование: теория, практика правового регулирования: автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. юрид. наук: 12.00.06 / А.Л. Бажайкин. – М., 2002. – 20 с.
2. Веклич О.О. Аналіз ефективності вітчизняного економічного механізму природокористування щодо ідеї сталого розвитку / О.О. Веклич // Економічні реформи України в контексті переходу до сталого розвитку / Матеріали 2-х конференцій та рекомендації до проекту Національної стратегії: Інститут сталого розвитку. – К.: Інтелсфера, 2001. – С. 94–101.
3. Довідка про основні результати роботи в галузі охорони, використання та відтворення тваринного світу за період 01.08.2006 – 01.09.2007 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.menr.gov.ua/documents/dovidka_tvarunniy_svit.doc.
4. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 8.
5. Про страхування: Закон України від 7 березня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 18. – Ст. 78
6. Засади національної екологічної політики в галузі ведення мисливського господарства / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.menr.gov.ua/documents/Hunting_problems.doc
7. Костицький В.В. Екологія перехідного періоду: право, держава, економіка (Економіко-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища в Україні) / Костицький В.В. – К.: ІЗП і ПЗ, 2003. – 772 с.
8. Костицький В. Екологічне страхування / В. Костицький // Право України. – 1998. – № 11 – С. 68.
9. Кравченко С.Н. Реализация права в охране окружающей среды (социально-психологические условия): дис... д-ра юрид. наук: 12.00.06 / Кравченко Светлана Николаевна. – Львов, 1991. – 393 с.
10. Про звернення Вищого арбітражного суду України до Верховної Ради України і Кабінету Міністрів України стосовно Закону України „Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 років: Лист Вищого арбітражного суду України № 01-8/573 від 15.05.2001 // 36. поточного законодавства, нормативних актів, арбітражної та судової практики. – 2001. – 05. – № 22.
11. Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки: Постанова Верховної Ради України // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 38–39. – Ст. 248.
12. Про встановлення вартості ліцензій на добування мисливських тварин: Наказ Державного комітету лісового господарства України № 493 від 24 листопада 2005 р. // Офіційний вісник України. – 2005. – № 50. – Ст. 3153.
13. Цивільний кодекс України // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11 (28.03.2003). – С. 461.
14. Шемшученко Ю.С. Организационно-правовые вопросы охраны окружающей среды в СССР / Шемшученко Ю.С. – К.: Наук. думка, 1976. – 276 с.